

„Приде Володимерь Къеву съ вои многы, и не може Ярополкъ стати противу. И затворися в Къевъ с людьми своими и съ Блудомъ. Володимерь же посла къ Блуду съ лъстью глаголя: „Поприй ми! аще убию брата своего, имѣти ты хощу в отца мѣсто, и многу честь возмеши отъ мене. Не азъ бо почаяхъ братию бити, но онъ, азъ же того убоявся придохъ на нь». И рече Блудъ къ посломъ Володимеремъ: „Азъ буду тобѣ в сердце и в приязньство». Сълаше къ Володимерю часто, веля пристряпати къ граду бранию, а самъ мысля убити Ярополка. Гражаны же не бѣ лъзѣ убити его. Блудъ же не възмогъ, како бы убити ѿ, замысли лестню, веля ему не излазити на брань изъ града. Лъстяче же рече Блудъ Ярополку: «Кыяне слются къ Володимеру глаголюще: „Приступай къ граду, яко предамы ти Ярополка!“ Побѣгни за грады!“ И послуша его Ярополкъ, избѣгъ предъ нимъ затворися въ градъ Родъни на устьи Ръси. А Володимерь вниде въ Къевъ и осѣде Ярополка въ Родъни. И бѣ гладъ великъ въ немъ, и есть притча до сего дня: „Бѣда акы в Родъни“.

И рече Блудъ Ярополку: «Видиши ли, колько вой у брата твоего? Нама ихъ не пребороти! Твори миръ съ братомъ твоимъ». Лъстя подъ нимъ се рече. И рече Ярополкъ: «Такъ буди! И посла Блудъ къ Володимеру сиче глаголя, яко «Сбытсья мысль твоя, яко приведу къ тобѣ Ярополка и пристрой убити ѿ». Володимерь же то слышавъ въшедъ въ дворъ теремный отень, сѣде тутъ съ дружиною своею. И рече Блудъ Ярополку: «Понди къ брату твоему и рци ему: „Что ти ни вдаси, то азъ приму!“ И поиде Ярополкъ. Рече же ему Варяжко: «Не ходи, княже! убиють тя! побѣгни въ Печенѣги и приведеши вои». И не послуша его. И прииде Ярополкъ къ Володимеру. Яко полѣзе въ двери, подъяста ѿ два Варяга мечема подъ пазусъ, Блудъ же затвори дверь и не да по немъ ити. И тако убиень бысть Ярополкъ.

Варяжко же видѣвъ, яко убиень Ярополкъ, бѣжа съ двора въ Печенѣги и много воева на Володимера съ Печенѣгы. И едва приводи ѿ заходивъ къ нему ротъ».

Літописне переповідження сього епосу «про лъстивого Блуда і вірного Варяжька», в багатьом аналогічного до пізнішої історії убивства Бориса і його вірного отрока Георгія, в теперішнім викладі перебите іншою епічною історією чи, властиво, фрагментом з великого і цікавого циклу «Володимирових сватань», а саме історією його війни за полоцьку княжну Рогнідъ. Се пізніша вставка, яка зовсім механічно перериває розвій оповідання. В цілості повість читається в суздальськiм збiрнику під р. 1128, з нагоди конфлікту Мстислава Вел. (Мономаховича) з полоцькими князями:

«О сихъ же Всеславичехъ сиче есть, яко сказаша вѣдушии: Яко Рогволоду держашю и владѣшю и княжашю Полотъскую землю, и Володимеру сущю Новѣгородъ, дѣтську сущю еще и погану, и бѣ у него уй его Добрыня воевода, хороборъ и наряденъ муж. И съ посла к Роговолоду и проси у него дщере за Володимера. Онъ же рече дѣщери своей: «Хоцеши ли за Володимера?» Она же рече: «Не хочу розути робичича, но Ярополка хощу». Слышавъ же Володимерь разгнѣвася о той рѣчи, оже рече: «Не хощу я за робичича». Пожалися Добрыня и исполнися ярости. И поемъше вои идоста на Полтескъ и побѣдиста Роговолда. Рогъволодъ же вбѣже в городъ. И приступивъше к городу и взяша городъ, и самого [князя Роговолода] яша и жену его и дщерь его. И Добрыня поноси ему и дщери его — на-

рекъ ей робичича. И повелъ Володимеру быти с нею предъ отцемъ ея и матерью. Потомъ отца ея уби, а саму поя женъ и нарекоша ей имя Горислава. И роди Изяслава [батька полоцької династії].

Поя же лаки [Володимир] ины жены многа и нача ей негодовати. Нъколи же ему пришедшо к ней и усунувшо, хотъ [Рогнідь Володимира] заръзати ножемъ. И ключися ему убудитися, и я ю за руку. Она же рече: «Сжалилася бяхъ, зане отца моего уби, и землю его полони, мене дѣля, и се нынѣ не любиши мене и съ младенцемъ симъ». И повелъ ей устроитися во всю тварь цѣсарьскую, якоже в день посяга [подружа] ея, и сѣсти на постели свѣтль в храминѣ, да пришедъ потнеть ю. Она же тако створи и давши мечъ сынови своему Изяславу в руку нагъ и рече: «Яко видеть ти отецъ, рци выступи: "Отче! еда един мнишися ходя?" Володимеръ же рече: «А хто тя мнѣль сдѣ?» И повергъ мечъ свой и созва боляры и повѣда имъ. Они же рекоша: «Уже не убий ея, дѣтяти, дѣля сего, не въздвигни отчину ея и дай ей с сыномъ своимъ». Володимеръ же устрои городъ и да има, и нарече имя городу тому Изяславль.

И оттоль мечъ взимають Роговоложи внуци противу Ярославлимъ внукомъ».

Як бачимо, се одна з найкращих, найбільш повних і суцільних епічних парафраз. Розуміється, форма страчена і колористика також, але тема віддана досить повно, включно до сього закінчення, яке пояснює завдання сього епосу — об'яснити традиційну ворожнечу династії Ярослава Київського й Изяслава Полоцького (до речі, пояснення, яке не дуже рахується з княжою генеалогією, бо Ярослав був таким же сином Рогніди і внуком Роговолода, як і Изяслав полоцький). Сей мотив зв'язувано з завзятою боротьбою з полоцькими князями, поведеною Мстиславом Великим в 1120-х рр., оповідання вписано до літопису під 1128 р., очевидно, в зв'язку з сею боротьбою, але воно, розуміється, старше, про се свідчить уже те, що початок його, в коротшім викладі, але з буквральними подібностями, ввійшов уже до оповідання про усобицю Святославичів, в одній з останніх редакцій «Повісті временних літ», себто не пізніше другого десятиліття XII в. Вступ оповідання інтерпретовано як поклик на поетів-співців (відушії — грецькі «аойди»: співці-поети, буквально те саме, що «відуші»), хоча більше в такім розумінні се слово не приходить. З-поміж билинних варіантів найбільше подібності вказувано в билині про добування Володимирові жінки Добринею і Дунаєм: в деяких варіантах її Добриня ще грає головну ролю, в інших його відсунув на другий план Дунай, ставши взагалі центральною фігурою билини, так що сама Володимирова женьця відійшла назад перед трагічною долею Дуная. Через се взагалі сей билинний варіант має тільки дуже загальні подібності з епопеею Горислави. З німецького епосу вказувано на подібності сватання різних варварських королів в Кудруні, в Тідрек-сазі, в Нібелунгах і т. зв. поемах лом-

бардського циклу, однак ці подібності більше належать до ролі свата, ніж самого жениха, що являється центральною фігурою в історії Горислави¹. В варіантах, переказаних літописом, постать Володимира в усіх циклі легенд, з ним зв'язаних, все-таки домінує доволі виразно; поруч нього впливова і активна фігура Добрині, його пістунга і дорадника, грає другорядну роль. Пізніше ця постать, очевидно, розщеплюється, роля Добрині ділиться між різними «хоробрими», а Володимир стає все більш пасивною і декоративною фігурою. Про це будемо говорити далі, в огляді билинної традиції.

Інші історії з циклу Володимирових сватань в літописі не заховавали такої свіжості. В тій формі, як ми тепер читаємо їх в «Повісті врем. літ», перед нами дуже збитий і стертий, а при тім дуже складний комплекс різних епічних мотивів, фрагментів і простих ремінісценцій. Очевидно, книжники і редактори літопису кілька разів переробили його, і тепер тяжко визнатися в тім, як виглядав сей матеріал сам по собі.

Новіші дослідники багато працювали над ним, почавши особливо від тисячоліття охрещення 988 р., щоб витиснути звідси найбільше фактичних подробиць. Новішими часами дав нову притоку сим студіям ак. Шахматов своєю пробою реставрації в первіснім виді того, що він назвав «Корсунською легендою»². Він приймав при тім, що редактори літопису компіювали і комбіювали, маючи вже книжне оброблення традиційного епічного і легендарного матеріалу, так що сей матеріал пройшов принаймні двічі через книжну реторту, дуже багато при тім стративши і в змісті і в характері. Над сим ще, дійсно, буде багато праці. Не входячи в подробиці, я зазначу тільки головніші теми сього к н и ж н о г о циклу легенд про Володимира:

Незвичайне залася Володимира до жінок. В літописі заховаались тільки деякі сухі тези, препаровані книжником. Вчисляючи кілька жінок і синів Володимира, він завважає:

«Бъ Володимерьъ побъженъ похотью женьскою, и быша ему водимья [жінки] — наложьницъ бѣ у него 300 Вышегородѣ, а 300 Бѣльгородѣ, а 200 на Берестовѣ в селци еже зовуть Берестовое: и бѣ несуть блуда, приводя к собѣ мужьскыя жены и дѣвицъ расляя».

Може бути, що сюди ж належить і історія про те, як він забрав Ярополкову жінку, хоч, вважаючи на різні подро-

¹ Кирпичниковъ. Поэмы ломбардскаго цикла, 1874; Халанскій, Велікорусскія былины кievскаго цикла, 1885; Лобода, Русскія былины о сватовствѣ, 1904.

² Корсунская легенда, в II т. «Сборника на честь Ламанскаго», 1904; інша література і критичні замітки до неї в Іст. Укр., I, 3 вид.

биці, її скорше можна зв'язати з історією Святополкових злодійств, як дідично обтяженого злочинця.

Похід Володимира по грецьку царівну. Його вступною прелюдією стає облога Корсуня. Але згодом ся облога сама стає центром епосу, до певної міри чимсь паралельним до облоги Пересічна. Володимир обступає місто й заповідає грекам, що буде стояти хоч би й три роки, греки не слухають і борються, хоча й знемагають. Володимир велить сипати великий вал під містом, щоб перейти мури,— греки ночами крадуть насипану землю й виносять до міста. В поміч приходить корсунський піп Анастас, який поучує Володимира перейняти воду, що йде до міста рурою. Володимир велить перекопати руру, і тоді «людье изнемогаша водною жажею и предашася».

Київські книжники розробили сей варіант в зв'язку з історією охрещення Володимира, і в такій формі ми маємо його в літописі. Володимир обіцяє охреститись, коли йому вдасться здобути місто за поміччю Анастаса; ставить церкву на тій землі, яку сипали корсуняне, крадучи з його валу; Анастас потім стає на чолі київської церкви, заснованої Володимиром.

Інший варіант, більш свобідний від сих побожних рук, захований в різних пізніших збірниках, оповідає сю корсунську історію як епізод Володимирових сватань, зв'язуючи її з «блудною ненаситністю» Володимира (котра кінець кінцем, божим судом, під рукою книжника, приводить Володимира до правдивої віри). «Володимир був блудник», мав стільки і стільки жінок, стільки і стільки сот підложниць — те, що бачили ми вище. «І послав воеводу свого Олега («князя Олега» — очевидно, пізніший додаток) до корсунського князя просити за себе доньку його. Князь же корсунський дуже з того посміявся, «що сей поганий робить». Володимир збирає військо, бере Корсунь в облогу і стоїть під ним шість місяців. Варяженин іменем Жберн пускає з міста стрілу до варязького полку Володимира, щоб сю стрілу донесено до Володимира, а на ній написано: «Княже Володимире! Приятель твій Жберн пише тобі: Хоч будеш стояти з усім військом під городом рік і два і три, не візьмеш Корсуня, бо корабельники приходять земляною дорогою з питтям і стравою до городу». Володимир закопав сю дорогу і по трьох місяцях город мусив піддатись. «Князя Корсунського з княгинєю взяв, а дочку їх узяв до себе до шатра, а князя з княгинєю прив'язав до шатериної сохи і з їх донькою перед ними беззаконство сотворив». (Паралель до історії Рогніди). «І по трьох днях велів князя і княгиню вбити, а доньку їх

дав за боярина Жберна, з великим маетком, і в Корсуні його ж поставив намісником».

По сім наступає нова історія: «І не розпустив від себе полків, а послав воевод своїх Ольга та Жберна до Царгороду, до царя Константина і Василя просити за себе їх сестру Анну». «Коли,— рече,— не дасте її за мене, вчиню вашому городові те, що й Корсуневі». (Пор. оповідання про Святослава). Царі збирають «вселенський собор» і ставлять Володимирові, як в літописі, умовою охрещення. Володимир годиться і посилає «скорі послы». Царівна Анна приїздить до Корсуня, але Володимир зостається у власті своєї пристрасті. Перед самим охрещенням він хоче «вмалъ нѣчто беззаконіе сотворити» (вар.: «хотя безвѣріе сотворити»), очевидно, щось в стилі історій про Рогнідь і доньку «корсунського князя». Але тут мішається божа сила — «нападе на него струпие». Володимир настрашивсь, охрестивсь сам, охрестив військо, струпи з нього спали «аки рыбія чешуя», і він стає новим чоловіком ¹.

Як бачимо, під впливом спеціально корсунської легенди, культивованої в київських кругах (мабуть, передусім духовними, виведеними з Корсуня, і їх потомством, що дідично займали різні місця при церкві Богородиці, де були зложені корсунські святощі) ², корсунський епізод розростається. В різних варіантах він стає самоціллю, самостійною цілістю в ланцюгу Володимирових сватань. Поруч нього сходить на другий план, блідне і забувається інший, без сумніву, колись центральний і кульмінаційний епізод походу за царівною на сам Царгород. З одного боку, коштом його розрісся корсунський епізод, з другого боку, заслонила його пізніша легенда Мономахова.

Літописці відкинули сей похід на Царгород як вигадку нереальну. Поза літописом теж досі не стрілось скільки-небудь суцільного тексту, тільки різні натяки, які виступають з-поза Мономахової легенди. В Історії України я вказав на них, ширше не буду спинятись тут. Завважу, що ті спільні,

¹ Найновіші тексти з збірника XVII в. (купця Плігіна, тепер Академії Наук) видав Шахматов в праці «Корсунская легенда о крещеніи Владимира» (Сборникъ, посв. Ламанскому, II, 1908), з ним ще один короткий варіант. Перед тим Жданов і Халанський звернули увагу на коротку парафразу його в Володимировім житті, виданім Соболевським з одного збірника XV в.— Ждановъ, Рус. былевой эпостъ, с. 192; Халанский, Экскурсы въ область древ. рукописей.— Записки харків. університету, 1902.

² Шахматов справедливо вказав на рязанську традицію про десять поколінь Евстафія Корсунського, що були священниками при церкві Миколи Зарайського, де був поставлений образ Богородиці, привезений сим Евстафієм. Так могло бути і в київській церкві Богородиці.

загальні мотиви походу на Царгород за добичею і дівчиною, котрі в літописній традиції в їх добичній часті зв'язано з старим Олегом, але в усних варіантах (в колядках) вказують на Царгород як на таке місце, звідки особливо почесно дістати дань і д і в ч и н у,— вони по всякій імовірності зв'язувались в старій традиції також і з Володимиром. Се був, очевидно, найвищий, кульмінаційний епізод його сватань. Відти він діставав, чи, скорше, йому діставали, і царівну, і цісарські регалії, мабуть, і всякі християнські дорогоцінності.

Старий Олег, перше ніж дістав в літописі свій княжий ранг і місце в хронології, довго плавав в ролі виконавця цього походу без конкретніших означень: то як самостійний ініціатор цього походу, на свою славу і честь, то як воевода якогось князя. В старшій редакції «Повісті временних літ» він воеводою Ігоря, в згаданій редакції «Корсунської легенди» воеводою Володимира.

Халанський висловив здогад, що дещо з Олегової діяльності в ролі Володимирового воеводи перейшло потім на Eligias-a (вар.: Elegast, Elygas, Ylias, Yljas й ін.), руського князя з «Гартена» (Ногартена — Новгород), героя німецької поеми про Ортніта (першої пол. XII в.). Він виступає тут в ролі, аналогічній з роллю Добрині при Володимирі, з одної сторони, з Олеговою роллю — з другої. Eligas, вуй, найближчий міністр і помічник ломбардського короля Ортніта, разом з волхвом Альберіхом (котрого Халанський зв'язував з Вольгою-Волхвом) він помагає Ортнітові дістати доньку ерусалимського короля з кріпкого міста Судерса, котрий вони здобувають різними хитрощами і відвагою. Тідрек-сага, розроблюючи тему про короля «Гертніда» новгородського (Holmgard — Новгород), називає Ylias-a, на впаки, його сином, братом Володимира, «короля грецького», тільки не від жінки, а від підложниці. Він виступає тут як намісник Володимира в Греції, «ярл грецький»¹. Ся інтересна тема, безсумнівно, зв'язана з нашим старим епосом і висунена старим дослідником германського епосу К. Міленгофом, що ще в 1860-х рр. накликав слов'янських спеціалістів до розслідування зв'язків німецької героїчної саги з нашою традицією,— чекає ближчого розслідування ще й досі.

З другого боку, новішими дослідниками, А. М. Лободою між ін., як я вже згадав, вказаний був очевидний зв'язок

¹ Халанський, Къ исторіи поэтичскихъ сказаній объ Олегѣ Вѣщемѣ.— Ж. Мин. Н. П., 1902, VIII, і в Archiv für slav. Philologie, т. XXV, його стаття Hias von Reußen und Hja Mуготес, з критичними замітками Ягича.

наших літописно-житійних записок про Володимирові сватання з билиною, особливо про Володимирового свата Дуная. Коли додати до сього зв'язки сеї теми з величально-колядними темами про похід і здобування дівчини з чужої землі-міста (Царгороду й ін.),— підчеркувані Костомаровим, Потебнею, Антоновичем, Драгомановим й іншими дослідниками нашої старої поезії, се дасть нам поняття про незвичайний, різносторонній інтерес сеї теми, що одними своїми варіантами входить до історії нашої книжної традиції, другими — до традиції усної та зв'язує наш епос з західноєвропейським, з одної сторони, з північнослов'янським — з другої.

Поza циклом Володимирових сватань маємо в літописній історії його походів ще кілька поетичних відгомонів:

«Иде Володимер на Радимичи. Бъ у него воевода Волчий Хвостъ, и посла Володимеръ предъ собою Волчья Хвоста. И срѣте я на рѣцѣ Пишанѣ и побѣди Радимичи Волчий Хвостъ. Тѣмъ и Русь корятея Радимичамъ глаголюще: "Пишанѣци вольчья хвоста бѣгають"».

«Воевода Волчий Хвостъ» виступає також в старім варіанті Любецької битви 1016 р. як воевода Святополків.

Костомаров в цитованій праці цитує веснянку з Старобільського повіту:

Пишано, Пишанино
По березі ходило.
Ішов вовк мимо дівок,
Усім дівкам шапку зняв,
А парубкам хвіст підняв.

Але з іменем пишан ся веснянка, здається, більше нікому не траплялась.

Далі, в оповіданні про війну Володимира з болгарами:

«Иде Володимеръ на Болгары съ Добрынею, съ уемъ своимъ, въ лодьяхъ, а Торькы берегомъ приведе на конихъ. И побѣди Болгары. И рече Добрыня Володимеру: "Съглядахъ колодникъ, у суть вси въ сапозѣхъ, симъ дани намъ не даяти, поидемъ искать лапотники!" И створи миръ Володимеръ съ Болгары, и ротъ заходиша межю собѣ, и рѣша Болгаре: "Толи не будетъ межю нами мира, оли камень почнетъ плавати, а хмель грязнути"».

Елементи історичного епосу очевидні. Шахматов був висловив гадку, що як Добрыня взагалі був героєм спеціально північним, новгородським, то й се пісня новгородська, взята до «Повісті» з новгородського літопису. До сього питання про Добрыню ми ще повернемось.

Славні Володимирові пири, що стали потім центральним моментом билинного епосу, в літописі лишили деякі сліди, але сильно закрашені вже церковним елементом:

«Придоша Печенъзи к Василеву и Володимеръ с маломъ дружины изыде противу. И съступившимся и не могъ стерпѣти противу, подѣбъгъ ста подъ мостомъ, одва укрься противныхъ. И тогда обѣщася поставити церковь Василевъ святаго Преображенья, бѣ бо въ тѣ день Преображенье господне, егда си бысть съча. Избывъ же Володимеръ сего, постави церковь и створи праздникъ великъ, варя 300 варъ меду и съзываете боляры своя и посадники и старѣйшины по всѣмъ градомъ и люди многы, и роздая убогымъ 300 гривень. Праздновавъ князь дний 8 и възвращаеться Къеву на Успенье святыя Богородица и ту пакы сотворяше праздникъ великъ, съзвая бещисленное множество народа.

Слыша бо единою евангелие чтемо... повелѣ всякому потребу, питье и яденье и отъ скотницъ кунами. Устрои же и се: рекъ, яко "немощнии и болнии не могут долѣзти двора моего", повелѣ пристроити кола [вози] и въскладше хлѣбы, мяса, рыбы, овощъ розноличный, медъ в бочелкахъ, а въ другихъ квась, возити по городу въпрашающимъ имъ: "Кде болний или нищъ, не могы ходити?" — тѣмъ роздаваху на потребу.

Се же пакы творяше людемъ своимъ: по вся недѣля устави на дворѣ въ гридницѣ пирь творити, и приходити боляромъ, и гридемъ, и соцьскимъ, и десяцьскимъ, и нарочитымъ мужемъ, при князи и безъ князя. Бываше множество отъ мяса, отъ скота и отъ звѣрины, быше по изобилью отъ всего. Егда же подпѣхуться, начинахуть роптати на князь глаголюще: "Зло есть нашимъ головамъ, — да намъ ясти деревяными лжицами, а не серебряными". Се слышавъ Владимиръ повелѣ исковати лжицъ серебряны ясти дружинѣ, рекъ сице, яко: "Сребромъ и златомъ не имамъ налѣзти дружины, а дружиною налѣзу сребро и злато, якоже дѣдъ мой у отецъ мой донскася дружиною злата и сребра"».

В сій останній частині дружинно-епічний стиль виступає досить яскраво, тим часом як в першій традиції про Володимирову милостиню і його гомеричні пири (сі 300 вар меду, очевидно, належать епічній традиції) вже явно спрепаровані в релігійно-дидактичній дусі.

Краще заховались дві інші епічні теми — про переяславського кожем'яку і про білгородський кисіль:

«Печенъзи придоша по оной странѣ отъ Сулы, Володимеръ же поиде противу нихъ, и срѣте я на Трубежи на сей сторонѣ, кде нынѣ Переяславль. И ста Володимеръ на сей сторонѣ, а Печенъзи на оной, и не смяху си на одну сторону, ни они на сю.

И приѣха князь печенъжскый к рѣцѣ, возва Володимера и рече ему: «Выпусти ты свой мужъ, а я свой, да ся борета, — да аще твой ударить моимъ, да не воюемъ за три лѣта, аще ли нашъ мужъ ударить, да воюемъ три лѣта». И разидостася разню.

Володимеръ же приде въ товары и посла биричи по товаромъ глаголя: «Нѣту ли такого мужа, иже бы си ялъ з Печенъжиномъ?» И не обрѣтесе никдѣ же. Заутра приѣхаша Печенъзи и свой мужъ приведоша, а у нашихъ не бысть. И поча тужити Володимеръ, сля по всѣмъ воемъ.

И приде единъ старъ мужъ ко князю и рече ему: «Княже, есть у мене одинъ сынъ дома, менший: я с четверми есмь вышелъ, а онъ дома. Отъ дѣтства его нѣтъ кто имъ ударилъ. Единою бо ми сварящю, оному же мьнущю усние [кожу], разгнѣвався на мя, преторже чере-

вни руками». Князь же се слышавъ радъ бысть и посла по нь борзо, и приведоша ѡ ко князю. И князь повѣда ему вся. Сей же рече: «Княже, не вѣдѣ, могу ли со нь. Да искусятъ мя! Нѣту ли быка велика и сильна?» И налѣзоша великъ и силенъ. И повелѣ роздражнити быка. Возложиша на нь желѣза горяча и быка пустиша. И побѣже быкъ мимо ѡ, и похвати быка рукою за бокъ, и выня кожу с мяся, елико ему рука зая. И рече ему Володимерь: «Можешися съ нимъ бороти».

И наутрия придоша Печенѣзи, почаша звати: «Нѣсть ли мужа? Се нашъ dospѣлъ!» Володимерь же повелѣ тои ноци облещися въ оружие. И приступиша ту обои. Выпустиша Печенѣзи мужъ свой. Бѣ бо превеликъ зѣло и страшень. И выступи мужъ Володимерь, и узрѣ Печенѣжинъ и посмѣяся: бѣ бо середній тѣломъ. И разбѣривши межѣ обѣма полкома, пустиша я к собѣ. И ястася и почастася крѣпко держати. И удави Печенѣжина в руку до смерти и удари имъ о землю. И кликнуша, и Печенѣзи побѣгоша. И Русь погнаша по нихъ съкущи и прогнаша ихъ.

Володимерь же радъ бывъ заложѣ городъ на бродѣ томъ и нарече ѡ Переяславль, зане перея славу отрокъ тѣ. Володимерь же великимъ мужемъ створи того и отця его. Володимерь же възвратися въ Кыевъ с побѣдою и съ славою великою».

Давно вказано на споріднення сього епосу з казкою про Кирила Кожем'яку, що розривав зпересердя по дванадцять шкір в руках і на заклик князя виступив на боротьбу з змієм, щоб визволити Київ від ганебної підвладності йому (див. т. 1, с. 311). З другого боку, явний паралелізм сього епосу з пізнішою піснею Бояна про поєдинок Мстислава з Редедою.

Друге оповідання — теж з печенізького циклу, про обдурених печенігів:

«Володимеру шедшу к Новугороду по верхние вои на Печенѣги, увѣдаша Печенѣзи, яко князя нѣту, придоша и стаха около Бѣлагорода. И не дадаху вылѣзти из города, и бысть гладъ великъ в городѣ. И не лѣзъ Володимеру помочи, и не бѣ лѣзъ понти ему, еще бо ся бяхуть не собрали к нему вои, Печенѣгъ же бѣ множество много.

И удолжиша остояче градъ¹, и бѣ гладъ великъ, и створиша вѣче в градѣ люди и рѣша: «Се хочемъ помрети отъ глада² и отъ князя помочи нѣтъ. Да лучше ли вы умрети? Вдадимся Печенѣгомъ — да кого ли оживять кого ли утвертвлять! Уже помираемъ отъ глада!» И тако совѣтъ створиша.

Бѣ же единъ старецъ не былъ на вѣчѣ томъ и вѣпроша: «Что ради вѣче было?» И повѣдаша ему, яка утро хотятъся люди предати Печенѣгомъ. Се же слышавъ, посла по старѣйшины градскыя и рече имъ: «Слашахъ, яко хочете предатися Печенѣгомъ?» Они же рѣша: «Не стерпятъ людѣе голода». И рече имъ: «Послушайте мене, не предадитеся за три дни и азъ что вы велю, сотворите». Они же ради обѣшашася послушати. И рече имъ: «Сберите аче и по горсти овса или пшениць или отрубъ». Они же шедше ради снискаху. И повелѣ женамъ створити цѣжь³, в немже варять кисель. И повелѣ ископати колодязъ и вставити тамо кадъ, и налѣяти цѣжа кадъ. И повелѣ ископати другий колодязъ и вставити тамо кадъ, и повелѣ искати меду. Они же шедше взяша меду лукно, бѣ бо погребено в княжи медуши. И повелѣ росытити велми и влѣяти в кадъ в друзѣмъ колодязи.

Утро же повелѣ послати до Печенѣгы. Горожане же рѣша шедше к Печенѣгомъ: «Поиимѣте к собѣ тали [заложників] наша, а вы по-

¹ Довго стояли коло міста.

² Прийдеться пропасти з голоду.

³ Мука, зароблена водою.

идѣте, десять мужь, въ градъ, да видите, что ся дѣеть в градѣ на-шемъ». Печеньзи же ради бывше, мняще, яко предатися хотять, пояша у ннхъ тали, а сами избраша лучшиѣ мужи и послаша в градъ, да розглядають, что ся дѣеть в градѣ. И придоша в градъ, и рекоша лю-дие: «Почто губите себе? Коли можете перестояти насъ? Аще стоите за 10 лѣтъ, что можете сотворити намъ? Имѣемъ бо кормлю отъ землѣ, аще ли не вѣруете, да узрите своими очима!» И приведоша я къ кла-дезю, идѣже цѣжь, и почерпоша ведром и льяша в ладкы [горнята], и варяша предъ ними. И яко свариша кисель и поимша придоша с ни-ми к другому кладезю и почерпоша сыты, и почаша ясти сами первое, потомъ Печеньзи. И удивишася. И рекоша: «Не имуть вѣры наши князи, аще не ядятъ сами!» И людье нальяха корчагу цѣжа и сыты отъ ко-лодязя и вдаша Печеньгомъ. Они же шедше повѣдаше вся бывшая. И варяша кисель и яша князи печеньжстии и подивишася. И поемше тали своя и онѣхъ пустивше вѣсташа отъ града и в свояси идоша».

Справедливо вказано аналогічний мотив в оповіданні Геродота про облогу Мілета лідійцями: Тразібул, тиран мі-летський, велів знести все, що було хліба в місті, на майдан і засісти за пир саме в той час, коли мали прийти лідійські послы; коли лідійці довідались, що в Мілеті не тільки нема голоду, а навпаки, мілетяне пирують, вони запропонували перемир'я і залишили облогу (I, 21).

Інші відгомони поетичної творчості XI віку. Як можна бачити з наведеної вибірки, списателі старого літопису вклю-чили силу поетичного матеріалу, дуже різноманітного, хоч і дуже обезбарвленого ними, до тої перед'ярославової части-ни, для котрої у них не було більш історичних джерел. По-чинаючи від часів Ярослава, коли літопис списувався по свіжих слідах подій, в поетичних творах не було вже такої потреби, і вони використовувались в розмірах далеко мен-ших, як декоративний засіб.

Такі декоративні елементи стрічаємо вже в оповіданні про усобиці по смерті Володимира. Дещо тут іде на рахунок «Сказанія про Бориса і Гліба» чи його джерела, коли його вважати також джерелом літопису (див. вище): дещо, очевидно, в усякім разі, незалежне від нього. Тут виразно виступають елементи якогось епосу новгородського і ки-ївського. Шахматов, наново обґрунтовуючи стару традицію про надання новгородцям хартії привілеій за їх поміч в боротьбі за Київ, постарався вилучити сі новгородські еле-менти, які, по його гадці, не йдуть далі першого запануван-ня Ярослава в Києві, після Любецької битви, в 1016 р., а потім іде оповідання київське. Ся проба розділу варта ува-ги і перевірки, бо ті елементи переказу, які висувають великі заслуги новгородців для Ярослава, ідуть потім і в історії другої війни Ярослава з Святополком. Явну поетичну за-краску має оповідання про битву з поляками під Волинем